

Н. В. Архирейська, кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Академії митної служби України

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті науково обґрунтовано основні напрямки забезпечення фінансової безпеки економіки України. Досліджено динаміку валового зовнішнього боргу України та кредитний портфель банківської системи.

В статье научно обоснованы основные направления финансовой безопасности экономики Украины. Исследована динамика валового внешнего долга Украины и кредитный портфель банковской системы.

In this paper the main directions of scientific and justified the financial security of Ukraine's economy. Investigated the gross external debt of Ukraine and loan portfolio of the banking system.

Ключові слова. Фінансова безпека, банківський сектор, ВВП.

Вступ. Важлива складова управління довгостроковим розвитком національної економіки – це механізм забезпечення фінансової безпеки. За низького рівня фінансової безпеки неможлива незалежність, стабільність і сталий розвиток країни. Сучасний стан національної безпеки України характеризується деструктивним впливом фінансових загроз на розвиток країни, серед яких боргова залежність, зростання тіньового сектора економіки, корумпованість усіх ланок фінансової системи, нестабільність банківського сектора та багато інших. З огляду на це актуальним стають наукові дослідження, спрямовані на вдосконалення методичного забезпечення моніторингу фінансового стану економіки України, внутрішніх та зовнішніх загроз з метою раннього виявлення кризового розвитку держави; контроль за виконанням заходів з формування фінансової безпеки і оцінка отриманих результатів шляхом використання фінансового інструментарію. Здійснення зазначених заходів створить дійовий результат запобігання кризовим явищам в економіці, забезпечення стабільності й ефективної фінансової діяльності.

Постановка завдання. Мета статті – наукове обґрунтування сутності фінансової безпеки України та аналіз впливу внутрішніх та зовнішніх загроз на стан її забезпечення. Для досягнення мети в роботі поставлено такі завдання:

- проаналізувати категорію “фінансова безпека держави”;
- виявити загрози, що впливають на економічно безпечний розвиток держави;
- дослідити динаміку валового зовнішнього боргу України і її вплив на фінансову безпеку держави;
- проаналізувати кредитний портфель банківської системи України.

Слід зазначити, що в теоретичному плані проблема фінансової безпеки України залишається малодослідженою. Кризовий стан економіки потребує мобілізації зусиль науковців і практиків для теоретичного обґрунтування проблем фінансової безпеки, розробки та використання ефективних механізмів її забезпечення як необхідної умови здійснення економічних перетворень і зміцнення Української Держави.

© Н. В. Архирейська, 2012

Дослідження О. Барановського, І. Бінько, З. Варналія, В. Гейця, С. Глазьєва, С. Кульпінського, А. Сухорукова, О. Тамбовцева, В. Шлемко, Т. Пастернак-Таранушенка та інших стосуються питань взаємозалежності функціональних складових економічної безпеки та напрямків їх забезпечення, методологічних і теоретичних проблем оцінки, аналізу та забезпечення економічної й фінансової безпеки України з урахуванням її сучасного стану і наявних проблем розвитку.

Проведений аналіз теоретичних підходів до визначення самої категорії “фінансова безпека” виявив суттєві розбіжності в наукових підходах.

У концепції економічної безпеки академіка В. Гейця під фінансовою безпекою розуміється “стабільний розвиток фінансової системи країни та її стійкість до потенційно негативного впливу зовнішніх і внутрішніх шоків” [1]. Учені В. Т. Шлемко та І. Ф. Бінько під фінансовою безпекою розуміють “такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання” [2].

А. І. Сухоруков у своїй монографії визначає фінансову безпеку держави як “захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави раціонально використовувати фінансові ресурси” [3]. С. Кульпінський пропонує використовувати поняття “фінансова безпека” як комплекс дій для досягнення, а саме “здійснення цілеспрямованого комплексу заходів щодо фіскальної та монетарної політик з метою досягнення

стабільності фінансової системи та створення сприятливого інвестиційного клімату” [4]. О. І. Барановський дав визначення категорії фінансової безпеки як “ступеня захищеності фінансових інтересів; рівня забезпеченості суб’єктів усіх рівнів управління фінансовими ресурсами; стану складових фінансового ринку; якості фінансових інструментів і послуг; стану фінансових потоків в економіці, що дозволяє вважати її одним з найважливіших системоутворюючих елементів економічної безпеки держави” [5].

Виходячи з цього, запропонуємо таке формулювання даної категорії: фінансова безпека держави – діяльність з управління ризиками й захисту національних інтересів від зовнішніх та внутрішніх фінансових загроз для забезпечення стабільного розвитку в поточній та стратегічній перспективі.

Результати дослідження. Стан фінансової системи великою мірою залежить від гармонійного взаємозв’язку та розвитку всіх її складових. Нині фінансові можливості держави, які залежать від обсягу фінансових ресурсів, залишаються досить обмеженими. До того ж дезорганізація цієї системи, що йде поряд з її тінізацією та корупцією, створює значну загрозу фінансовій безпеці України і може призвести до вкрай негативних наслідків.

Суттєва загроза фінансовій безпеці України – хибна практика щорічного несвоєчасного прийняття Державного бюджету. Нині чітка процедура розгляду і прийняття закону “Про Державний бюджет України” не прописана в новому Бюджетному кодексі та встановлюється лише регламентом Верховної Ради. Принцип відповідальності учасників бюджетного процесу в новій редакції Бюджетного кодексу взагалі скасовано. Тому важливо законодавчо чітко регламентувати процедуру підготовки та прийняття Державного бюджету і передбачити відповідальність посадових осіб за зрив бюджетного процесу.

Негативно позначається на забезпеченні фінансової безпеки і боргова залежність України. За даними НБУ, у 2011 р. рівень валового зовнішнього боргу зменшився до 76,6 % ВВП у порівнянні з 85 % на початок року й до 1 січня 2012 р. становив 126,2 млрд дол. США (рис. 1).

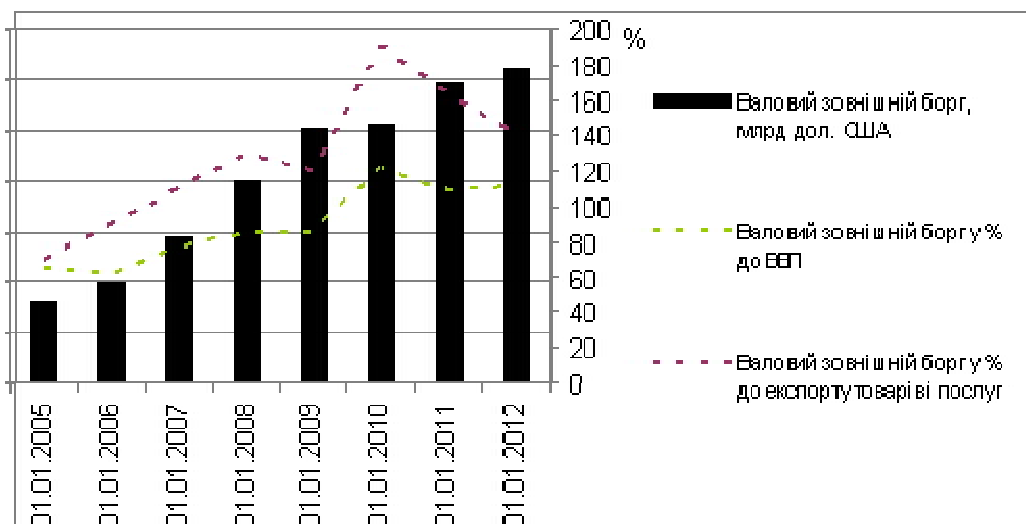


Рис. 1. Динаміка валового зовнішнього боргу України

З економічного погляду ситуація в Україні на тлі багатьох європейських держав справді дещо краща. Так, відношення державного боргу України до ВВП у 2011 р. становило 27 %, що нижче, ніж у таких успішних країнах, як Австрія (52 %), Канада (35 %), Нідерланди (31 %). І це не кажучи про проблемні країни євросони, де цей показник у кілька разів вищий, – Грецію (153 %), Італію та Португалію (по 102 %) [6].

Загроза довгострокового державного боргу України та незваженої політики в галузі державних запозичень у цілому має тенденцію до зниження, але її не можна ігнорувати.

Подальше розв’язання проблеми боргової залежності та фінансової безпеки України залежатиме від того, наскільки виваженими й обґрунтованими будуть дії у сфері державного запозичення та управління державним боргом. Оскільки можливості зменшення боргового навантаження на економіку України через реструктуризацію не безмежні, державна політика поступово має переходити від переоформлення платежів до стратегічного управління державним боргом.

Необхідні радикальні зміни політики державних запозичень. Проблема в тому, що ситуація, коли 84 % запозичень спрямовуються на фінансування бюджетного дефіциту і лише 2 % – на інвестиційні проекти, неприйнятна з погляду забезпечення сталого економічного зростання економіки.

Реальна загроза виражається в невдалій структурній політиці в галузі банківської діяльності. Це, у свою чергу, спричиняє нестабільний розвиток банківського сектора та недовіру до нього фізичних та юридичних осіб.

Після повільного зростання кредитування і відчутного відновлення депозитної бази у 2010 р. банки були готові до динамічного розвитку в 2011 р. Ці очікування справдилися в перших трьох кварталах 2011 р. на тлі збільшення притоку депозитів і відновлення кредитування у корпоративному і роздрібному секторах. Однак різке погіршення індексу економічних настроїв населення і суворіша монетарна політика через намагання Нацбанку утримати валютний курс сповільнили зростання кредитування та притоку депозитів у четвертому кварталі.

Коли банки зіткнулися з проблемою суворого скорочення ліквідності, вони підняли ставки за позиками і встановили обмеження на нові обсяги кредитування. Відтак у четвертому кварталі кредитний портфель банківської системи перебував у стагнації після зростання на 2,9 % та 3,7 % у другому і третьому кварталах відповідно [7].

Загальний кредитний портфель у 2011 р. збільшився на 9,6 % порівняно з 2010 р., що набагато краще, ніж за попередні два роки, але все ще нижче від номінального зростання ВВП. У 2009 р. кредитування збільшилося на 2,2 %, у 2010 р. – на 0,8 %.

Таким чином, процес делеверджингу у вітчизняній економіці триває: відношення кредитування до ВВП зменшилося з 77,4 % у кінці 2008 р. до 60,4 % зараз.

Загрозу фінансовій безпеці держави становить і низька активність кредитних операцій. Велика частка активів банківської системи перебуває у грошових коштах (13,4 % на 01.01.2012). Залишки коштів фізичних осіб на рахунках у банках України протягом 2011 р. збільшилися на 13,1 %, що свідчить про поступове відновлення довіри населення до банків. Однак досить високою залишається частка депозитів на вимогу (36,0 %) та депозитів на термін до одного року (31,0 %). Переважання короткострокових депозитів, разом з можливістю довгострокового зняття вкладником коштів, робить ресурсну базу, яка сформована за рахунок залучених коштів, нестабільною та стримує видачу банків довгострокових кредитів на розвиток економіки України [7].

Вкрай негативно впливає на забезпечення фінансової безпеки України і зростання “тіньової” економіки, обсяги якої за експертними оцінками сягають близько 60 % ВВП. За даними Фонду “Інтелектуальна перспектива” і Центру соціальних експертиз Інституту соціології НАН України, що провели опитування громадян України за темою тіньової зайнятості населення, 45 % опитаних працюють у “тіні”. За підрахунками фахівців, сукупний тіньовий капітал українських громадян становить приблизно 40 млрд дол.

Справжнім національним лихом стала корупція, що пронизує всі ешелони влади. Здирництво вітчизняних чиновників повною мірою пізнали на собі не лише українські громадяни, а й іноземні інвестори. Корупція негативно впливає на міжнародний імідж України, перешкоджає, а іноді блокує надходження іноземних інвестицій. Так, за даними експертного опитування, проведеного Центром Разумкова, близько 80 % закордонних експертів негативним фактором назвали корумпованість влади. Оцінюючи ситуацію, близько 80 % опитаних експертів вважають, що в першу чергу іноземному бізнесу в Україні заважає корумпованість чиновників.

Висновки. Проаналізувавши лише деякі загрози фінансовій безпеці держави, можна зробити висновок, що найважливішими завданнями, які мають стояти перед Україною в найближчій перспективі, повинні бути:

- забезпечення стабільності платіжно-розрахункової системи та основних фінансово-економічних параметрів;
- нейтралізація впливу світових фінансових криз та свідомих тіньових (кланово-корпоративних, мафіозних тощо) структур на національну фінансову та соціально-політичну систему;
- запобігання широкомасштабній втечі капіталу із реального сектора економіки;
- стабільність банківської системи;
- повернення довіри фізичних та юридичних осіб до банківського сектора.

Основною метою політики у сфері фінансової безпеки має бути стабільний розвиток фінансової системи країни в напрямі нагромадження фінансових ресурсів для економічного розвитку та забезпечення її стійкості до потенційно негативного впливу вищенаведених зовнішніх і внутрішніх загроз.

Література

1. Концепція економічної безпеки України // Ін-т екон. прогнозування ; кер. проекту В. М. Гесць. – К. : Логос, 1999. – 56 с.
2. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Білько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.
3. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України : монографія / (передмова акад. НАН України С. І. Пирожкова). – К. : НІПМБ, 2004. – 117 с.
4. Кульпінський С. Роль фінансової безпеки України в поглибленні інтеграційних стосунків з європейськими країнами / С. Кульпінський // Фінансова консультація. – 2000. – № 5. – С. 34–38.
5. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / Барановський О. І. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
6. Банки-2012 // Дзеркало тижня. – [3 березня 2012 р.](#)

7. Аналітичний огляд банківської системи України за 2011 р. – Рейтингове Агенство “Рюрік”
[Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rurik.com.ua.